

NAGY JÓZSEF

A FÖLDREFORM-NOVELLA (1924. ÉVI VII. TC.) ÉRTREJÖTTÉNK KÖRÜLMÉNYEI

1922 őszére világossá vált, hogy az 1920. december 7-én elfogadott XXXVI. tc., amely a magyarországi földbirtok igazságosabb elosztását tűzte ki célul, megvalósíthatatlan. Alapvetően hibás volt maga a törvény, mely keret jellegével lehetővé tette az értelmezés sokféleségét, de ennek végrehajtását is szabotálták a földbirtokosok és érdekképviselőik, s sok esetben maga az Oszágos Földbirtokrendező Bíróság is. 1922 őszéig a megváltás folyamata még alig indult meg, és elenyésző volt a földhöz jutott parasztok száma.

1922 decemberében a szociáldemokratáktól is támogatott ellenzék erőteljes bírálat alá vette a szabotálással felérő időhúzást, s a hibák kiküszöbölésére és a végrehajtás meggyorsítására új törvényt követelt. Az egységes párt kisgazda csoportja, melynek az egyesüléskor a miniszterelnök megígérte a törvény gyors végrehajtását, ugyancsak kacérkodott az ellenzék követelésével. A kisgazdák óhaját az egységes párton belül átmenetileg támogatták a Gömbös által vezetett fajvédők is, akik Nagyatádi Szabó Istvánt is megkörnyékezték 1923 tavaszán, amíg Bethlen nyugati országokban járt a népszövetségi kölcsön megszerzése ügyében, hogy a hatalmat átvegyék.

Az 1923. április elején rövid időre hazatért Bethlen, átmenetileg rendet tett saját portáján belül, de a sokoldalú nyomás hatására kénytelen volt hozzájárulni, hogy Nagyatádi Szabó elkészítse a földreform-novella javaslatát. Az OMGE vezetői május közepén kapták meg a novella tervezetét, s már első olvasás után tiltakoztak ellene. Bethlen május 23-án tért haza nyugat-európai útjáról, de május 24-én gróf Hadik János és Som-sich gróf már átnyújtották neki az OMGE tiltakozó és a novella tervezetének visszavonását követelő petíciójukat¹. Bethlen azt nem fogadta

el, de megnyugtatta őket, hogy állásfoglalásukat figyelembe veszik a novella végső megfogalmazásánál. Az OMGE közgazdasági szakosztálya június 16-án ülést tartott. Általánosságban megállapították: a novella alkalmas arra, hogy "A földhöz juttatandók igényei olyan mértékben felcsigáztassanak, amelyek gazdasági és szociális érdekeinket veszélyeztető túlzott felaprózáshoz, vagy a felébresztett igények ki nem elégítéséhez vezetnek."² Ugyanakkor megállapítják, hogy a novella ellenkezik az alaptörvény rendelkezéseivel is, káoszt, bizonytalanságot teremt.

Nagyatádi Szabónak az volt a terve, hogy még júniusban, az indennitási vita lezárása után a nemzetgyűlés elé viszi javaslatát, és a parlament nyári szünete előtt letárgyaltatja. Abban reménykedett, hogy tervezetét a párton belüli kisgazdák és az ellenzék támogatják, a nagybirtokosok pedig még nem tudnak kellően felkészülni az ellenállásra.³ Az eredeti terv szerint június 1-jén kezdődött volna a parlament nyári szünete, s gyorsított ütemben keresztül lehetett volna erőltetni a javaslatot. Bethlen azonban nem a novellát, hanem a népszövetségi kölcsönt kezdte tárgyaltatni. A novella miniszteri beterjesztésére csak augusztus 9-én került sor, akkor kiadták bizottsági tárgyalásra, utána pedig október 20-áig berekesztették az üléseket.

A gróf Hadik János által vezetett nagybirtokos reakciónak egy bőségesen volt ideje, hogy a novella ellen minden lehetséges lépést igyekezzon megtenni. Ez rendkívül széles skálán mozgott. Bethlen utasítására Nagyatádi Szabó többször tárgyalt az OMGE vezetőivel, s azon már a törvényjavaslat benyújtása előtt változtatásokat hajtott végre. Az OMGE azonban elégedetlen volt. Két terjedelmes röpiratot is közzé tettek, amelyek a birtokosok sérelmeit foglalták össze. Az egyik a trianoni határon túli magyar érdekeket és sérelmeket összegezte.⁴ A birtokosok főbb sérelmei a javaslattal szemben a következők voltak:

1. Bizonytalanná teszi a birtoklást, mert intézményesen biztosítja a megváltási eljárás felújítását azokon a birtokokon is, ahol azt már egyességgel, vagy ítélettel lezárták.
2. Alkotmányjogi szempontból is aggályos a javaslat 13. paragrafusa, mely "a földbirtok-reform minden kérdésének eldöntését az OFB-re ruházza át." Ez különösen azért volt sérelmes, mert az OFB dönthetett a vételár vagy haszonbér kérdésében is. "Ennek a bíróságnak a tisztán magán-

jogi jellegű értékmegállapítás kérdésében való ítélkezése ellenkezik minden kisajátítási törvénnyel azzal az alapvető rendelkezéssel, hogy csak a kisajátítás elrendelése az, ami a közigazgatás feladata, magát a kisajátítási árat a rendes birtokbíróságnak kell megállapítania".⁵

3. Az alaptörvény egyéni jogcímen senkinek sem ismeri el a követelését a földhöz juttatásra, a novella viszont a gazdasági családokkal és kisbérlőkkel kivételt tesz.
4. A tervezet legmerészebb pontja a kényszerjáradék-birtok intézménye. "A novella 16. paragrafusa viszi bele először a járadék-birtokot a megváltási eljárás körébe, a megváltást szenvedő birtokost, hogy kisajátított birtokának vételára helyett egy javára és jogutódai részére készpénzben vagy terményben megállapítandó örökjáradékkal elégedjék meg."⁶
5. A birtokosok fő sérelme és aggodalma alapvetően az volt, hogy a tervezet az alaptörvényhez viszonyítva csökkenteni akarta az ÜFB és növelni a földművelésügyi miniszter hatáskörét. Ezért volt az, hogy bár 1920-ban mereven szemben álltak a XXXVI. tc. elfogadásával is, most mégis azt tartják számukra ideálisnak. "Mindezek az évnyben lévő törvényt kiforgatják alapelveiből, megmásítják, és semmivé teszik annak garanciális intézkedéseit".⁷

A polgári sajtó szinte pártállásra való különbség nélkül támadta a novellát, és különösen a járadék-birtok tervezetét, amely pedig az 1920-as alaptörvénybe Rubinek javaslata alapján került be, de eddig még alkalmazása nem történt meg. Most mindegyik lap azt bizonygatja, hogy az 1920. évi XXXVI. tc. jó, csak a végrehajtással vannak problémák, a novella pedig kiforgatja az eredeti törvényt. "Nem novella kell, hanem termelés - írja a Nemzeti Újság." A birtoknovella népámfító meggondolatlanság. Az országnak jogbiztonság, többtermelés, gazdasági béke kell, a novella pedig mindezek ellenkezőjét hirdeti. A kommunizmustól tanult ügyességgel készíti elő a járadékrendszer kötelezővé tétele által a nagybirtokok elszegényítését".⁸ Ugyanez a lap két héttel később így támadja a novellát és Nagyatádit "A novella járadékelmélete nem a gyakorlati életbe, hanem a jogi csodabogarak múzeumába való, denaturált szeszt és a feledés fátylát kívánja bocsátani erre a novellára, amelyet a földművelésügyi miniszter a maga nevével a nemzetgyűlés elé hozott".⁹ Ez a lap a kormánypárt

egyik erős támasza volt.

A jobboldali radikális Magyarországon Hilótai István a keresztény középbirtokot félti a novellától: "Ha a Nagyatádi-féle legújabb reform törvénnyé válik, és végrehajtásra kerül, a kereszténypolitika megkondíthatja a halálharangot a maga legműsúlyesebb tömegei felett, amelyek össze fognak roskadni, vagy egész bizonyosan a forradalmi kétségbeesés karjaiba vetik magukat a szükség és drágaság ilyen várható megpróbáltatásai alatt."¹⁰ A lap azt állítja, hogy a novella a kisajátítás helyett egyenesen vagyonelkobzást csinál.

Augusztusban és szeptemberben az OMGE felhívására a megyei gazdasági egyesületek egymás után foglaltak állást a novella ellen. Az OMGE-nek ez az újabb akciója Nagyatádit is meglepte, mert "Hadik János az első novellatervezet átdolgozásában részt vett, és így a nagybirtokosok követeléseire az új tervezet már messzemenően figyelemmel volt."¹¹ Egyes nagybirtokos csoportok azonban még ennél is messzebb mentek, a főgróf Pallaviczini többedmagával felkereste a Budapesten tartózkodó népszövetségi delegációt azt javasolva számára, hogy a népszövetségi kölesönt a novella felfüggesztésétől tegyék függővé.¹² Javaslataikat azzal indokolták, hogy a novella elfogadása esetén a nagybirtok lényegében megszűnik, s a terméseredmények annyira visszaesnek, hogy Magyarország fizetőképzetlenné válik. Október 7-én katolikus nagygyűlés volt, ahol Bozsik Pál gyöngyösi pap képviselő (a kormányt támogató Huszár--Fruszt párt tagja) kijelentette, hogy az egyházi vagyon kisajátítása ellen minden áron küzdenek. Hivatkozott XI. Pius pápára és a kánon-jogokra, amelyek kimondják "bárki, még az államfő is kiközösítés alá esik, ha az egyház javait eltulajdonítja".¹³ Nem csoda, ha ezek után az a Griger Miklós, aki 1922 decemberében a Földreform Szövetség nevében még az egyházi birtokok kisajátítását követelte, a novella vitájában az alapítványbirtokok védelmében szólalt fel. Hallatta azonban hangját a református egyház is. Ravasz László Dunamelléki református püspök az egyházközség novemberi ülésén javasolta, hogy minden egyházközség igényeljen a váltságföldekből.¹⁴

A törvénytervezet vitájának már ebben a szakaszában kitűnt, hogy a javaslattal tulajdonképpen senki sem elégedett, a párton belüli és a párton kívüli ellenzék is bírálta Nagyatádi Szabót. A Világ egyik cikkfője azt írja: "Az egész tervezeten vörös fonalként húzódik végig az a törek-

vés, hogy a földművelésügyi miniszternek a birtokrendezési ügyekben erősebb befolyás biztosíttassék, s ezt a célt főleg az ÜB hatáskörének korlátozásával igyekszik elérni".¹⁵ Beck Lajos párton kívüli ellenzéki képviselő elítéli a földművelésügyi minisztériumot, mert bár három éve tart a földreform végrehajtása "a törvényhozás ma sem tudja még, mennyi földdel rendelkezünk e célra, hány jogos igényt kell és milyen terjedelemben kielégíteni? És azt sem tudjuk pontosan, mennyi föld kerül az állam kezére, vagyonváltság címén, mennyi vételettel eddig ebből igénybe? Csak egy szám világít ki a homályból: 3.500 község közül 3.200 kérte a megváltási eljárást".¹⁶ Elsősorban a kötött birtokok felosztását követeli a kormánytól, vagy "ha nem merünk a lalifundiumokhoz hozzányúlni; valljuk be becsületesen, hogy nem tudunk birtokreformot csinálni Magyarországon".

A földreform végrehajtásának szabotálása és a novella vitájának elhúzódása miatt elégedetlenség és a bomlás kezdetei mutatkoztak az egységes párti kisgazdák körében is. Augusztusban Gömbösék kiváltak az egységes pártból, s az egykori kisgazdák is hasonlóra készültek. Lóry Szabó Dezső Somogy megyei, igali képviselő, választóinak megbízásából augusztus 28-án az egységes párt értekezletén felvetette a régi kisgazda párt visszaállításának gondolatát. Nagyatádi megpróbálta lebeszélni a pártbontó képviselőket, de azok később ismét összejöttek Lóry Szabó lakásán, ahol elhatározták a kisgazda párt újjáalakítását olyan formában, hogy legyen független az egységes párttól, de támogassa a kormányt. Az igaliak követelése az volt, hogy "a kisgazdáknak meg kell tagadni az együttműködést mindazokkal a politikusokkal, akik a feudális bankpolitikát támogatják".¹⁷ A szervezkedő képviselők ugyanakkor azt is kijelentették, hogy akciójuk nem Nagyatádi Szabó ellen irányul, sőt az ő pozícióját kívánják erősíteni.

Pár nappal később a Világ című lap riportot készített Lóry Szabó Dezsővel, aki az egységes párti kisgazdák számos sérelmét sorolta fel. Ide tartozott a kisgazdáknak a hitelből való kizárása is, de a fő problémát a földreform végrehajtása jelentette. A végrehajtás lassú, a juttatott föld minimális, "a földreformtörvény hézagait mindenképpen a nép ellen használják ki". Lóry Szabó falusi református pap volt, akinek szemé előtt játszódtak le a visszaélések, s ez saját igazságérzetét is sértet-

te, de a falusi szegénység radikalizálódásától is félt.¹⁸ Nyilatkozatának végén világosan megmondja: "Mi a szélsőségektől akarjuk a népet megóvni, a mi politikai elégedetlenségünk abból áll, hogy ezt a politikánkat nem tudjuk az egyéges párthan érvényesíteni. Mi nem akarjuk kenyértörésre vinni a dolgot, de a népünk el van keseredve, amit mi igyekezzünk leszerelni. De az utolsó órának talán utolsó perceit éljük így, sokáig nem bírjuk így."¹⁹ Főry Szabó Dezső és csoportja végül is benmaradt az egységes párthan. Nagyatádi Szabó meggyőzte, hogy a novella tárgyalása előtt éppen a parasztság érdekében káros lenne a pártegység megbontása, s így bár továbbra is hangoztatta fenntartásait, maradt.²⁰ Hacsak az elégedetlenséget mutatta ez, hanem azt is, hogy valami törés következett be Nagyatádi Szabó és közvetlen hívei között. Ennek a törésnek egyik oka biztosan az volt, hogy az eredetileg is konzervatív-reformer parasztlevezer szemlélete a földreform kudarcának hatása alatt teljesen konzervatívvá vált. Már maga is úgy látta, hogy sokkal többet nem lehet lenni annál, mint amit tettek. A novella beterjesztése után egyik nyilatkozatában ezt mondta: "Én sajnálom, hogy nem lehet minden igényt kielégíteni, de éppen ezért tartom szükségesnek a revízió lehetőségét, hogy az adott viszonyok között bizonyos kiegyenlítések legyenek lehetőek. Keresnünk kell tehát, hogy az ország konzervatív érdekeinek szemeltartásával mikép lehet az adott viszonyok között a kisgazdákat, a műzatelenceket, de a birtokosokat is a földreform rendelkezései és keresztülvitele tekintetében a lehetőség határán belül megnyugtani."²¹ Itt tehát már már nem a szegény és kisbirtokos parasztság földszükségletének kielégítése a lényeg, hanem "az ország konzervatív érdekeinek" szemmel tartása, csupán az elképzelhetetlen, hogy ezen az alapon érdekegyesítést tud létrehozni a földbirtokosok és parasztek között.

A földművelésügyi, igazságügyi, közigazgatási, pénzügyi és közgazdasági bizottságok együttes jelentését 1923. december 1-jén terjesztette Neubauer Ferenc a nemzetgyűlés elé. Még ezen a napon több képviselő sürgősségi indítványt terjesztett elő, amit a Ház elfogadott, és elhatározták, hogy 8 órás üléseken tárgyalják a nagy jelentőségű törvényjavaslatot. Mielőtt azonban a vitát ismertetnénk, vessünk egy pillantást a novella genezisére, a fogantatástól a megszületésig. Mint korábban láthattuk, 1922. decemberében ellenzéki képviselők körében vetődött fel a köve-

telés a földreformtörvény revíziójára. 1923. január 18-án az egységes párti kigazda képviselők budafoki kirándulásán ismertette Hagyatádi Szabó először a novellával kapcsolatos elgondolásait. Ezekből csak május közepére lett törvényjavaslat, amit az ÜMGE követelésére többször átdolgoztak, augusztus 9-én adták ki a bizottságoknak tárgyalásra és az általános vita csak december 1-jén kezdődött meg. 12 ülésen keresztül december 15-éig tartott a javaslat általános vitája, részletes tárgyalását viszont a kormány pénzügyi felhatalmazása (indemnitás) körüli vita miatt későbbre halasztották.

A javaslat szakaszonkénti tárgyalása 1924. január 30-án kezdődött meg, s tizenegy ülés után, harmadszori olvasásban február 20-án fogadta el a nemzetgyűlés.²² A gondolat fogantatásától eltelt több mint egy év után vajúdtak a hegyek. Az újszülött azonban még most sem látott napvilágot. Horthy, kormányzói jogával élve a törvény egyik cikkelyét kifogásolta, és március 11-én újratárgyalásra visszaküldte a nemzetgyűlésnek. További időhúzó viták után végül március 31-én történt meg a törvény végleges megszavazása, kihirdetése azonban csak május 3-án, a végrehajtási rendeletre pedig még hónapokat kellett várni.²³

Miért állt érdekében a birtokosoknak ez az időhúzás? Erre részben választ ad Eöry Szabó Dezső egy korábbi nyilatkozata: "Mit jelent ez? Megint egy esztendői elodázást, mert hiszen az az elv áll fenn, hogy a termelési évad végeztével történnek meg az átadások. Most tehát kezdődik egy termelési év, és ami mostantól történni fog, az csak a jövő ősszel lesz tulajdonképpen érvényesítve".²⁴ Ahhoz tehát, hogy a juttatottak kezére kerüljön a föld, legkésőbb augusztus végéig döntést kellett hozni. A törvényhozást és a végrehajtási utasítás megjelenését késleltető akció másik oka az volt, hogy a birtokosok mikor már látták, hogy a novellát nem tudják kivédeni, és az legalább is elveiben radikálisabb lesz az alaptörvénynél, 1924-ben maguk kezdték szünetelni a tárgyalások lefolytatását, még az 1920. évi XXXVI. tc. alapján. Végül okot adott az időhúzásra az is, hogy 1920. december 7-én a földreformtörvényt öt évre fogadták el, s így annak hatálya 1925 decemberében érvényét veszítette. Ha tehát birtokuk épségét addig meg tudták óvni, akkor csatát nyertek a szegénység ellen.

A bizottsági jelentést előterjesztő Neubauer Ferenc elmondta, hogy a tárgyalás alatt az eredeti javaslaton 92 módosítást eszközöltek, s ezek-

nek többsége az eredeti javaslatnak a birtokosok érdekében történő megváltoztatását célozta.²⁵ A javaslat egyik erőteljesen támadott pontja az volt, amelyik bizonyos esetekben módot nyújtott a földbirtokrendező bíróságnak arra, hogy újabb, illetve folyamatos eljárást indítson oly alkalmakkor, amikor nagy igazságtalanságok történtek a földbirtokrendezői bíróság korábbi ítéletének meghozatalakor.²⁶

A törvényjavaslat bizottsági előadója felsorolta azokat az okokat, amelyek a novella létrehozását szükségessé tették. Az alapvető problémát, a XXXVI. tc. keretjellegét, amely lehetővé tette a törvény szövegének tág értelmezését, nem érintette, bár utalt rá, hogy "a különböző tanácsok között eltérő felfogás nyilvánult meg a törvény rendelkezéseinek értelmezése tekintetében".²⁷ Az érintett földigénylőket azonban elsősorban az izgatta, hogy a "tárgyalóbizottságok eljárásában, illetve azoknak a bíróságnak az eljárásában, akik a helyszínen végzik a földbirtokreform előkészítő munkálatait, igen eltérő álláspontok érvényesültek".²⁸

Súlyos kifogások merültek fel a földigénylők részéről a végrehajtás lassúságával kapcsolatban. Mind a birtokosok, mind a juttatottak kifogásolták a vételár megállapításának elhalasztását, mert így "nem a föld feladására kötelezett birtokos, sem pedig a földhözjuttatottak nem tudták, hogy milyen áron, milyen feltételek mellett adják, illetve kapják a földet".²⁹ Végül a javaslat rendezni kívánta az OBB és a földművelésügyi miniszter kapcsolatát, a végrehajtással kapcsolatos kifogások tömege ugyanis a miniszterhez futott be, viszont "a földművelésügyi minisztérium árkon kívüli legymester lett" amelynek beleszólási joga gyakorlatilag nem volt.

A törvényjavaslathoz beterveztelt miniszteri indoklás sokkal több problémát vetett fel, mind az alaptörvénnyel, mind a végrehajtással kapcsolatban. Az általános indoklás megállapítja, hogy az alaptörvény "a földhözjuttatás személyi alapfeltételeit gyakorlati szempontból kielégítő szabotossággal meg nem határozta, minek következtében a tárgyaló bizottságok eljárása a szükséges irányelveket nélkülözi, s ebből kifolyólag a földhözjuttathatók szempontjából, ideértve a gazdasági cselédeket is, oly méltánytalanságok fordulhatnak, s fordulnak is elő, amelyeket az alaptörvény célzatainak megfelelően kiküszöbölni csakis újabb kiegyesztő rendelkezések által, törvényileg lehet".³⁰ A tárgyalóbizottsági eljárás is

további szabályozásra szorul, mert igen hosszadalmas és ennek ellenére a sikeres megoldást nem biztosítja, mert "a szokásos szavazásnál a rendszerint kevés számi tagokkal képviselt földművelők érdekei a legfontosabb kérdésekben kellőképp nem érvényesülhetnek".

A törvényjavaslat általános tárgyalása is nagy vitát váltott ki a Nemzetgyűlésben. Különösen a Földreform Szövetség tagjai és a fajvédők körül csoportosuló jobboldali, irrendenta ellenzék támadta erősen mind az alaptörvényt, mind a novella tervezetét. Baross János párton kívüli képviselő, aki csak az 1922-es választáskor került be a parlamentbe, négy kardinális hiányt látott a földreformban. Az első az volt, hogy a törvény végrehajtását minden koncepció nélkül kezdték meg, s annak szövegét mindenki úgy értelmezte, ahogy akarta. A második az, hogy pénzügyileg nincs megoldva, a harmadik ok "hogy bizonyos ásatag, régi elavult agrárjogi intézményeket, különösen a hitbizományokat ezzel a törvénnyel parallel meg nem reformálták, sőt nem is gondoltak rá".³¹ A negyedik okot abban látta, hogy a törvény szinte légmentesen elzárta a földművelésügyi minisztériumot a végrehajtástól. Baross pénzügyi feltételek nélkül a novella végrehajtását sem látja megoldhatónak. Nagyon lényeges a járadéktelek és a telepítés, mert azok nélkül a földreformot végrehajtani nem lehet "De viszont telepíteni és járadékirtokokat létesíteni egy járadékbank nélkül szintén nem lehet".³² Az volt a javaslata, hogy a vagyonváltású földekre építve létre kell hozni egy járadékbankot, mely pénzügyileg a reformot lebonyolítja.

Szakács Andor ellenzéki képviselő a földreformtörvény végrehajtásának egyik problémáját ugyancsak a megoldatlan pénzügyi kérdésekben látta.³³ Szakács a novellában sem látott garanciát az igazságtalanságok felszámolására, s a tervezet olyan módosítását javasolta, hogy "az OFB tekintet nélkül arra, hogy a megváltási eljárás általában vagy valamely földbirtokra nézve befejeztelett-e, az igényjogosultak kérésére póteljárást köteles elrendelni és lefolytatni ott, ahol az igényjogosultak kielégítése egyrészt a juttatott földek terjedelme és fekvése, másrészt a megváltható birtoktestek terjedelme és fekvése szerint szembeűnően mostohán és a földbirtok törvény intenciói ellen történt".³⁴ Szakács az előterjesztést az általános tárgyalás alapjául sem fogadta el.

Létay Ernő, a biharnagybajomi kerület párton kívüli képviselője még tovább ment a következtetésben. "Ha vizsgálom azokat az okokat, amelyek rákényszerítették a földművelésügyi miniszter urat, hogy saját legjobb intencióit alá kellett, hogy rendelje az alkotmányos lényezőin kívül álló földbirtokos érdekeltségek akaratának, annak okát abban találom, hogy ez a nemzetgyűlés nem az általános titkos, egyenlő választójog alapján jött létre, s ennél fogva nem támaszkodhatik olyan megmásíthatatlan erkölcsi erőkre, amelyek a miniszter úrnak támasztékot nyújthattak volna arra, hogy eredeti intencióit valósítsa meg a novellában."³⁵

Dénes István, a Magyarországi Munkáspárt egyetlen képviselője az egész parlament illetékességét megkérdőjelezte a földreformmal kapcsolatban.³⁶ Az volt a véleménye, hogy az alaptörvény is a reakció légkörében született meg, s ez nyomja rá a bélyegét a novella tervezetére is. Hivatkozott Bethlennek 1922. december 5-én az egységes párt értekezletén tett kijelentésére, hogy az alaptörvénytől nem tér el, és semmiféle novellába nem hajlandó belemeenni. Amikor az ellenzék nyomására kénytelenek voltak az új törvényjavaslatot megfogalmazni, akkor elérték, hogy abból minden előremutató pont kimaradjon, mert "a nagybirtokosok és a nagybirtokosok társainak akkora képviselete van a nemzetgyűlésben, hogy már ennél az oknál fogva is lehetetlenség, hogy ez a parlament demokratikus lépést teheszen előre".³⁷

Beck Lajos párton kívüli ellenzéki képviselő -- aki már 1916-ban Károlyi Mihály oldalán követelte a földreform végrehajtását -- lehetetlennek tartotta a birtokreformot anélkül, ha nem ismerik az igénylők számát és az igénybevehető birtokot. "Ha a legkompetensebb faktorok sem tudják megmondani, hogy mennyi föld folyt be vagyonváltság címén, mennyi és milyen váltságra vétetett igénybe."³⁸ Beck követelésként felvetette, hogy a mintegy 400.000 holdnyi vagyonváltságföldet járulékteleként osszák ki a legszegényebb rétegeknek.

A Rassay-párti Drózdly Győző a nagybirtokosokat és a kormány lehetetlenségét egyaránt hibáztatta a földreformtörvény elszabotálásáért: Ő is kifogásolta, hogy a törvényhozás a kormány jóvoltából semmi biztosat nem tud a reform helyzetéről. "Ha nemcsak a hivatalosan kibocsátott adatokra támaszkodom, hanem a bizalmas adatokat fogadom el -- ami sokkal több --, eddig mintegy 160.000 főnyi igénylő kapott földet, pedig van Magyarorszá-

gon 900.000 földigénylő. Arra vagyunk kíváncsiak, hogy a többi 740.000 mikor kap földet, mert ha három esztendő alatt csak 160.000-nek adhattak, hány esztendő szükséges ahhoz, hogy mind a 900.000 igénylőt kielégíthessük."³⁹

A fajvédő csoport véleményét Zsilinszky Endre fejtette ki. A fajvédők egyetértettek a novellával, de nekik is az volt a véleményük, hogy "különösen a helyszínen rengeteg legálisnak, vagy nem legálisnak mondható erő működik közre azért, hogy a birtokreformot elgáncsolja".⁴⁰ Terjedelmes beszédében igyekezett bizonyítani, hogy a zsidóbirtok a háború alatt is jelentékenyen nőtt. Egyetértett a radikális földreformmal, de szükségét látták keresztény középbirtokok alakításának is, a zsidóbirtokok rovására. "Ezzel mentesítjük azokat a derék magyar középbirtokosokat és nagybirtokosokat, akiknek megmentése és gazdasági ereje nekünk mindnyájunknak, minden magyar embernek, az egész magyar nemzetnek érdeke".⁴¹ A fajvédők védelembe vették az egyházi birtokokat is, a felsőoktatási intézmények részére pedig legalább ezer holdas birtokokat akartak juttatni, hogy azok hasznából a szegényebb sorsú egyetemi hallgatók helyzetét javítsák.

Csik József katolikus pap, keresztényszocialista képviselő, nem védte az egyházi birtokokat sem, csupán a tanító rendek birtokai számára kért lehetőség szerint mentesítést. Felszólalásában az alaptörvény számos hibájára mutatott rá, és sok hasznos javaslata volt a novellával kapcsolatban. Súlyos hibának látta, hogy a vételárát nem állapították meg, vagy éppen túlságosan is magasán szabták meg. A kormány nem nyújtott semmi támogatást a juttatottaknak házépítéshez vagy felszereléshez. Hibáztatta a kormányt, mert nem tett semmit, hogy a birtokosok a vagyonváltásáig földet ne a leggyengébb területekből adják le.⁴²

Az egységes párt részéről felszólaló képviselők többsége egyetértett a törvényjavaslattal. Rácz János, Szakáts József, Csizmadia András, Gróf Hoyos Miksa a polgári és szociáldemokrata ellenzéket hibáztatták a kedélyek felkorbácsolásáért. Voltak azonban olyanok is, akik támogatták a javaslatot, de feltárták azokat a visszaéléseket is, amelyek az alaptörvény végrehajtását lehetetlenné tették. Csontos Imre szemére vetette a katolikus főpapságnak, hogy az egyházi birtokokat változatlanul nagybirtokoknak juttatják. "Világosan látjuk mi annak a kárát, hogy a nagybirtokok egész

Magyarországon, egy-egy egyén kezében öszpontosulnak, akik milliós hasznokat húznak belőlük, míg ezzel szemben a föld népe eseléd sorban van, olyan sorban, hogy szó sem lehet boldogulásáról".⁴³ SziJJ Bálint az egységes párt kisgazda alelnöke természetesen egyetértett a javaslattal, de maga is felsorolt jónéhány esetet, ahol az eljárás során visszaélés történt. Erősen bírálta a nagybirtokosok reakciós magatartását is, mert "azok a nagybirtokosok, akiknek a kommun alatt a szovjet társaság tudtára adta volna, hogy a fele birtokukat elveszik, és teljesen ingyen felosztják, a másik felében azonban háborítatlanul meghagyják őket, nagyon boldogok lettek volna, sőt a kommunista kormánynak dícsimusz is zengtek volna. Mikor azonban most a földreformról van szó, akkor nem állanak mindent felhasználni arra, hogy elgáncsolják".⁴⁴ Renczes János a tervezet támogatásán túl konkrét példák sokaságán keresztül mutatta be azokat a visszaéléseket, amelyeket a birtokosok, az eljárást vezető bírók és községi közigazgatási vezetők elkövettek. "Én mint falusi ember láttam, hogy nem lehet így ezt a törvényt végrehajtani, és ilyen értelemben többször fel is szólaltam az egységes pártban".⁴⁵ Hóser Ernő felszólalásának nagyobb részében az ellenzőkkel értett egyet, és követelte a telepítéshez a pénzalap megteremtését és az "érdemtelenység" felülvizsgálását. Megdöbbenőnek tartotta, hogy egyes ügyvédek milyen nagy ambícióval tudnak kutatni egy évtizedekkel korábban történt tyúklöpés vagy keresmai verekezés után, hogy ennek alapján elüssék az embereket a földtől. "A kommunizmus védjárt is, amint arra alkalom nyílik, mindenkiire rákasztyálják. A hadiözvegyek az ügyvéd urak szemében azonnal erkölestelenek, ha a háború alatt, amíg férjük a harctéren volt, egy-egy orosz, vagy más hadifoglyot a házukba vettek, a gazdaságban alkalmazták."⁴⁶ A problémákat meglátó és felvető egységes párti képviselők maguk is kisbirtokosok voltak és közvetlen tapasztalatokkal rendelkeztek.

Az általános vita végén a felszólalásokra adott válaszában a miniszter a novella változtatás nélküli elfogadása mellett szállt síkra. Ezeknek a válaszoknak némelyikéből úgy tűnt, mintha a mérsékelt reformot következetesen képviselő Nagyatádi született volna újjá. Ostorozta azokat a nagybirtokosokat, akik félholdak lefaragása miatt százazrekért fogadtak ügyvédek, s a házhelyigénylőket leszorítják a vizes, egészségtelen területre. Elítélte mind a birtokosokat, mind azokat a bírót, akik a fa-

lutól 8--10 km-re adták ki a szegénységnek az 1--2 hold földet, s még az átjárást is megtiltották a birtokosok földjén. Bejelentette, hogy mivel az új törvény a földművelésügyi miniszternek beleszólását biztosít a végrehajtásba, az ilyen ítéleteket megfellebbezi. Ez a nagyarányú lelkesedés azonban beszédének végére szertefoszlott, s megmaradt a nagybirtokos Magyarország valóságánál, ahol "meg kell elégednünk egy kisebb méretű földreformmal, amely gondoskodik arról, hogy mindenkinek legyen háza, fészke és családjának egy kis helye, ahol meglúzhatja magát -- mikor ez a földreform gondoskodik arról, hogy ezeknek a szegény embereknek, akik úgy is napszámosok maradnak továbbra is, legalább legyen egy-két hold földjük, ahol egy sertést tarthatnak családjuknak, vagy kertel létesíthessenek, akkor én ezt a törvényt a jelen időben olyannak tartom, amelyen sem nagyon túl menni, sem azt megszőkíteni nem volna helyes".⁴⁷ Marad tehát az olyan sok engedményt tevő és egyre kevesebb eredményt hozó kompromisszum, amely Nagyatádi Szabó táborát véstesen apasztotta.

A törvényjavaslat szakaszokénti tárgyalása 1924. január 31-én kezdődött meg. Már az első nap nagy vitát váltott ki a javaslat 2. paragrafusa, mely az alaptörvényhez képest új indítványokat tartalmazott. Kimondotta, hogy juttatásban kell részesíteni a nem önálló foglalkozású felnőtt fiú gyermekeket és hadi árvákat is. A házhelyhez és földhöz juttatásnál különös figyelmet kell fordítani a földreform következtében állásukat veszített gazdasági családokra. Ezek érdekében a 3. pont különleges rendelkezést tartalmazott, mely a megmaradó birtokrészre eső legkisebb cselédlétszámot hat évre vonatkozóan meg kívánta állapítani, s az ettől való eltérés a földbirtokosokkal szembeni bírósági eljárást vonhatott maga után. Kis családi birtok juttatásánál most a kritérium anyai földterület volt, amekkora "egy átlagos földműves családnak kellő szorgalom és megfelelő gazdasági felszerelés mellett a helyi viszonyok szerint kielégítő megélhetést biztosít".⁴⁸ Ugyanez vonatkozott a kishaszonbirtokokra is.

A második paragrafussal kapcsolatban a tervezet 6. pontja váltott ki igen nagy vitát. Ez javaslati szinten lehetővé tette volna középbirtokok létesítését is. Ezzel, az ellenzék már az alaptörvény vitájánál sem értett egyet, a megvalósított gyakorlat pedig azt mutatta, hogy a földművelők rovására adva van a veszélye egy ilyen kivételezésnek. Gaál Gasz-

ton felvetette, hogy "kifejlődött egy olyan gyakorlat, amely szerint anélkül, hogy az előző kategóriát megfelelő mértékig, a törvényben előírt mértékig kielégítették volna, alakítottak egyes vidékeken középirtokok, vitézi birtokok, a csendőrségnek juttatott földek. Ezek mind olyan természeti adományozások, amelyeknek tulajdonképpeni lényege és szelleme a földreform novella céljaival egyáltalában nem egyeztethető össze."⁴⁹ Éppen ezért mind ő, mind később Rácz János azt javasolta, hogy "a törvényhozás tagja, tényleges közszolgálati alkalmazott, lényegesen katonatiszt, valamint a végrehajtással megbízott intézetek alkalmazottai az 1920. XXXVI. tc. 2. paragrafusának pontjában megjelölt mértéken túl földhöz nem juttathatók".⁵⁰ Tekintettel arra, hogy Nagyatádi Szabó sem túlságosan tiltakozott ezen megfogalmazás ellen, a javaslatot a Ház így fogadta el.

Mind korábban, mind a novella tárgyalásánál erőteljesen vetődött fel, hogy a juttatott földeket a falutól távolos részekben adják ki, ami különösen lóval, szekérrel nem rendelkező földművelők esetén lehetetlené teszi annak megművelését. Az ellenzék követelésére a szakasz utolsó pontjában kimondották, hogy az "Ország a földhöz juttatandókat lehetőleg a községek közelében igyekezzenek kielégíteni".⁵¹ Ezzel az előadói javaslattól eltérően az egész szakaszt a nemzetgyűlés újra fogalmazta.

Az első nap sikerén felbuzdulva az ellenzék igyekezett elérni, az alaptörvény további jelentékeny módosítását. Az 1920. évi XXXVI. tc. 3. paragrafusának 6. pontja többek között kizárja a juttatás lehetőségéből a forradalmi mozgalmakban résztvevőket, akik "erkölcstelen" életet élnek, vagy akik bármikor összeütközésbe kerültek a törvénnyel. Ilyen alapon bárkit el lehetett ütni a földhözjuttatástól, mert valamilyen bélyeget mindenkire rá lehetett nyomni. Rupert Rezső elmondta, hogy mikor az összeírás megtörténik, az uradalmak minden intézője, kasznárja detektívvé válik, és gyűjtik az adatokat az igénylők ellen.⁵² Szentesen és az alföldi nagyobb falvakban százával hagyták ki ilyen címen az igénylőket. "Nem keresik, vajon igaz-e az, hogy részt vett-e a forradalmi mozgalmakban vagy sem, megbüntették-e vagy sem, hanem egyszerűen ezen a címen általánosságban elütik az igényléstől".⁵³ Létay Fruő választókerületének egyik községben egy igénylőt azért töröltek a jogosultak közül, mert 27 évvel korábban orgazdaságért három napra elítélték. Drózdly Győző konkrét-

tumként egy ellentmondásos példát említett. A tanácsköztársaság utolsó napjaiban a kis-komáromi és komár-városi kisgazdák a helyi árucsereüzemet meglámadták, és áruit szélesztették. Az ellenforradalom ügyészsége ezt hazafias tettnek nyilvánította, s ellenük az eljárást beszüntette. A földreform során viszont a járási mezőgazdasági bizottság 96 személy nevét az összeírásból törölte, olyan címen, hogy rablásban vettek részt.⁵⁴ Dénes István kijelentette, hogy Békéssámson községben ezer földigénylő közül 680-at zártak ki azon a címen, hogy a forradalmi mozgalmakban részt vettek. Viszont az igénylőket kizáró uradalmi intéző volt annak idején a direktórium elnöke.⁵⁵ A vita hevében Dénes Nagyatádi Szabót is megtámadta, mondván: "... a mai felfogás szerint a mostani földművelésügyi miniszter úrnál veszélyesebb nem volt a társadalmi és állami rendre nézve. A földművelésügyi miniszter úr olyan földreformot akart akkor, amelynek önök ma a legnagyobb ellenségei." Az ellenzék azonban egésznapos vita ellenére sem tudta elérni a sérelmezett szakasz módosítását.

Az ellenzék sikertelen kísérletei ellenére meg kell állapítanunk, hogy a törvénytervezet több olyan pontot is tartalmazott, amely az alaptörvényhez képest előrelépést jelentett. A földművelésügyi miniszter beleszólási jogának növelése az OFB munkájába, a tárgyaló bírák számának felemelése, az elővásárlási jog kiterjesztése mind a végrehajtás gyorsítását szolgálták. Ugyancsak az eljárást segítette az is, hogy a tárgyaló bizottságnak jogában állt a vételárat vagy a bérleti díjat már a tárgyalás idején megállapítani.

Nagy harc folyt a vita során a vallásalapítványi birtokok körül. Petrovác Gyula, a Huszár-Wolff csoport tagja igyekezett behizonyítani, hogy azoknak a birtokoknak nagy része már a háború előtt is kisbérletben volt, és jövedelmük a köznevelést szolgálták. Annál sérelmesebbnek tartotta, hogy az 1920. évi XXXVI. tc. alapján már addig is jelentős területeket sajátítottak ki. Tény, hogy az alaptörvény megalkotásánál a nagybirtok általános védelme mellett az egyházi vagyona külön nem gondoltak, s különösen protestáns vidékeken jelentős területeket osztottak fel a katolikus egyházi birtokból. A püspökladányi alapítványi birtok 20.000 holdjából 12.500 holdat, a ceglédi 4.500 holdból 3.000 holdat, a sokorópátkai 1.100 holdból 650 holdat váltottak meg és osztottak ki.⁵⁶ Követelte az

egész egyházi vagyon mentesítését a további eljárás alól, ahol pedig a kisajátítás már megtörtént, ott cserébirtok biztosítását. Ez a bekezdés a törvény szövegébe úgy került be, hogy amennyiben az OFB a középiskolákat fenntartó tanítórendek "ingatlanait kénytelen igénybe venni, ez a ház helyekre szükséges területek kivételével lehetőleg ne megváltás útján, hanem hosszú lejáratú kishaszonbérletek útján történjék".⁵⁷ A korábban kisajátított ingatlanok pótlásáról azonban nem intézkedtek.

A javaslat 13. paragrafusa ismét nagy vihart kavart a nemzetgyűlésben. Ez a pont elsősorban a megváltási ár kérdésével foglalkozott, s nemcsak kiterjesztette az OFB ilyen irányú hatáskörét, hanem előírta azt is, hogy az OFB "az eset minden körülményének gondos számbavételével a méltányossághoz képest a Törvény 44. paragrafusa rendelkezéseinek szem előtt tartásával határoz. Az Országos Földbirtokrendező Bíróság állapítja meg vitás esetben az ellenérték szolgáltatásának módozatait, valamint a megváltási árra történő időszaki törlesztéseket is. Különös figyelmet kell fordítani arra, hogy a földhözjuttatottaknak módjukba legyen a megváltási árat hosszabb időtartamon át évi egyenlő részletekben törleszteni."⁵⁸ A tüzet a javaslat ellen Gaál Gaszton indította meg. Azzal vádolta Nagyatádit, hogy míg az 1920. XXXVI. tc. egyértelműen tiszteletben tartja a magántulajdon elvét, a novella azt felborítja. "Ha azonban most a klasszikusan lefektetett elvekkel szembe állítom a 13. paragrafus intézkedéseit, akkor kénytelen vagyon konstatálni, hogy itt egy eltolódás történt balra, eltolódás a tulajdonjog tiszta elvéről, balra "méltányossági" és "lehetőségi" irányzatok felé, amit én a magam szavazatával sohasem leszek támogatni hajlandó."⁵⁹ Az volt a véleménye, hogy Nagyatádi Szabó ezzel a javaslattal Kun Bélával került egy szintre. Hasonló megállapítása volt Farkas Tibornak is, aki demagógiának tartotta az egész javaslatot, s ilyen álláspontot foglalt el Hegedűs György és Halász Mór is. Az egységes párt többsége és a baloldali ellenzék viszont támogatta a javaslatot. A szöveg végül a kormány által javasolt formában került elfogadásra.

Mivel a földreform végrehajtásáról nem hoztak nyilvánosságra adatokat, az ellenzék azt állította, hogy 1923 végéig lényegében csak a vagyonváltság földeket vették igénybe, s ennél több földet nem is juttattak az igénylőknek. Cserti József Rassay-párti képviselő viszont azt állapít-

totta meg, hogy bár sok helyen befejezték a földreformot, a birtokosok még a váltságföldeknek is csak egy részét adták le. Kimutatást ismerle-
tett arról, hogy herceg Esterházy 400.000 holdas uradalmából összesen
18.000 holdat adtak át, bár a törvény szerint 80.000 holdat kellett volna
leadni.⁶⁰ Az ország számos megyéjében azonban az így leadott földeket
sem használták fel teljes egészében birtokpolitikai célokra. Fejér megyé-
ben, ahol országosan legnagyobb volt a latifundiumok túlsúlya (63 %),
csak félholdat, egy holdat osztottak az igénylőknek, a váltságföldek te-
kintélyes része viszont megmaradt a birtokosok kezén, ami után az állam-
nak minimális bért fizettek. Ezeken a területeken azonban a megváltási
eljárást már általában befejezték, s a birtokosok követelésére a törvény
úgy intézkedett, hogy "az olyan földbirtokra, amelyre nézve az Országos
Földbirtokrendezői Bíróság a megváltási eljárást ítélettel vagy határo-
zattal befejezte, újabb megváltási eljárás elrendelésének nincs he-
lye".⁶¹

Az ellenzék éppen az említett okok miatt támadta élesen ezt a javas-
latot. Rámutattak, hogy a nincstelének kisemmizése mellett a földreform-
mal tömegesen tették földönfutóvá a kisbirtókat is. Békésben több száz,
egyébként földnélküli embernek volt 15--20 holdas bérlete s évek során
ennek megfelelően kialakult gazdasági felszerelése. Most a birtokos ezt a
területet ajánlotta fel megváltásra, s a juttatottak a megélhetést bizto-
sító bérlet helyett kaptak általában két hold földet. Eöry Szabó Dezső az
Esterházy-uradalmat említette elrettentő példaként. Kaposgyula község
kisgazdái (mind 10 holdon aluli birtokos) 18 esztendeig béreltek 800 hol-
dat az uradalomtól. Most 380 holdat kaptak. Somogyaszaló községben 1914-
től béreltek olyan 300 holdas területet, ahol eredetileg erdő volt, ami-
nek vállalták a kiirtását és mezőgazdaságilag művelhetővé tételét. Most
200 holdat kaptak. Szentgálos községben évtizedek óta béreltek 250 hol-
dat, aminek a bérlete 1932-ben járt volna le. Többen a tartós bérlet re-
ményében a területet szőlővel telepítették be. Most az uradalom ezt a te-
rületet is felajánlotta a reform céljaira.⁶² A vilába való belefára-
dást és fásultságot mutatja, hogy a 28 pontból álló törvény első 21 pont-
ját kilenc ülésen át vitatta a nemzetgyűlés, az utolsó 7 pontját viszont
egy nap alatt elintézte. Mivel kilátástalan volt, hogy komolyabb válto-
zást érnek el, az ellenzék is felhagyott a küzdelemmel, bár világosan

látta, hogy a törvény elfogadásával a földkérdés nem oldódik meg. Cserti József egykori kiskgazda, most Rassay-párti képviselő állásfoglalása érzékelte a liberális ellenzék tisztánlátását. "Kijelenthetem, hogy bennünket az ellenzék oldalán annak idején sem elégtett ki a törvény, mert már akkor beláttuk, hogy nemigen lesz belőle igazi földreform. Bejelenthetem azonban, hogy bennünket ez sem elégt ki. Erős gyanúnk van abban a tekintetben, hogy ez az út szintén kátyúba fog vezetni. Mi ezért tovább hirdetjük azt a földreformot, amelyet annak idején Nagyatádi Szabó István miniszter úr hirdetett, mert addig, amíg ez megoldva nincs, azt semmiféle paragrafussal elintézni nem lehet."⁶³ Ilyen előzmények után 1924. február 19-én a nemzetgyűlés a törvényjavaslatot harmadszori olvasásban is elfogadta, s kihirdetéséhez már csak a kormányzói aláírás hiányzott.

A földreform novella sorsa azonban ezzel mégsem zárult le. Már a szakaszonkénti vitánál érezhető volt, hogy egyes képviselői csoportok maguk is szeretnék hasznát látni a földreformnak. A kormánypárt a megyei vezető tisztikart, a fajvédők a katonatiszteket szerették volna középirtokhoz juttatni. 1924. február 15-én, lényegében a vita utolsó napján, a 27. paragrafus letárgyalása után szót kért Rubinek István. Méltánytalannak tartotta a katonatisztekre és közalkalmazottakra nézve, hogy a novella második paragrafusának 6. pontja megtiltja számukra középirtok juttatását, és a 27. paragrafus utolsó bekezdéseként a következő szöveget javasolta: "Az Országos Földbirtokrendező Bíróság elnöki tanácsa a jelen törvény 2. paragrafusának 6. pontjában foglalt rendelkezéstől a hadviselőknél indokolt esetben eltekinthessen."⁶⁴ Már a felszólalás alatt nagy zúgolódás volt a baloldalon, s várható volt, hogy az ellenzék erősen támadni fog. A Ház elnöke viszont az idő előrehaladtára való tekintettel a további vitát berekesztette.

Folytatása február 19-én következett volna, azonban még napirendi előtt szót kért Nagyatádi Szabó földművelésügyi miniszter és bejelentette, hogy mivel Rubinek javaslata egy már letárgyalt és eldöntött kérdést tenne ismét vita tárgyává, ez házszabályellenes, így javasolja, hogy Rubinek vonja vissza indítványát, ő pedig vállalta, hogy azt fogja "tanácsolni a kormányzó úr őfőméltóságának, hogy ezt a törvényjavaslatot kizárólag csak e szakasz ezen bekezdésének újra való megfontolása és erre vonatkozólag esetleg új határozatihozatal végett a nemzetgyűlésnek küldje

vissza."⁶⁵ Rubinek a javaslatát természetesen visszavonta, az ellenzék pedig egy nem lévő javaslattal nem tudott vitába szállni. A helyzet kulcsa tehát egyelőre Horthy kezében volt, de senkinek nem volt kétsége döntése felől.

Horthynak mint kormányzónak az 1920. évi I. tc. 13. paragrafusának értelmében joga volt az általa kifogásolt törvényt egyszeri újratárgyalásra visszaküldeni a nemzetgyűlésnek. Ezzel a joggal élve 1924. március 11-én a már elfogadott törvényt visszaküldte a nemzetgyűlésnek, azzal a kéréssel, hogy a 2. paragrafus 6. pontját vegyék fontolóra.

A novella tehát ismét a nemzetgyűlési bizottságok elé került, melyek március 19-én megtárgyalták és március 29-én a következő javaslatot terjesztették a Ház elé: "Méltóztassék a javaslat második paragrafusának 6. pontját a törvényjavaslatból kihagyni és ennek megfelelően a szakasz további pontjainak számát 7-ről 6-ra és 8-ről 7-re helyesbíteni".⁶⁶ A javaslat bizottsági indoklása kimondja: "Ily módon találtuk legjobban kifejezésre juttathatónak azt, hogy az OFB az alaptörvény 2. paragrafusa 1. bekezdése 7. pontjának és 2. bekezdésének alkalmazására vonatkozólag kialakult gyakorlatának érintetlenül hagyását és azt kívánjuk, hogy azokban az esetekben, midőn minden törvényes feltétel fennforog arra nézve, hogy valaki földhöz legyen juttatva, a bíróság helyes mérlegelésére legyen bízva a törvény megfelelő alkalmazása."⁶⁷ A javaslat bizottsági vitáján az ellenzéki képviselők bírálták az előterjesztést, mert nem értettek egyet azzal, hogy politikai vagy katonai érdemeket így honoráljanak. Rupert Rezsőnek az volt a véleménye, hogy a törvény visszaküldése "ürügyül szolgál a kormánynak arra, hogy a képviselők földhöz juttatását is becsempéssze a javaslatba".⁶⁸ Cserti József kifogásolta, hogy Magasházy László, Horthy szárnysegédje 200 holdat kapott, ami példa lehetett a többi aktív tiszt számára is. Biztos, hogy ennek a javaslatnak az elfogadásával minden korlát megszűnt, nemcsak a katonatisztek és közalkalmazottak, hanem a törvényhozó testület tagjai előtt is. Március 31-én a nemzetgyűlés a változtatást is megszavazta, s ezzel hosszú vajúddás után a törvény valóban megszületett.⁶⁹

Jegyzetek

1. Népszava, 1923. május 25.
2. Az Újság, 1923. június 27. Az OMGE a földreform-novella ellen.
3. Világ, 1923. június 27.
4. A földreformnovella súlyos sérelmeinek összefoglalása. Kiadja: az OMGE Agrárpolitikai és agrár hírszolgálati bizottsága. Bp., 1923. A földreformnovella előadói javaslata a trianoni határon túli magyar érdekek nézőpontjából. Bp., 1923.
5. A földreformnovella súlyos sérelmeinek összefoglalása. 6.
6. Uo. 7.
7. Az Újság, 1923. június 17.
8. Nemzeti Újság 1923. május 18.
9. Nemzeti Újság 1923. május 31. A legújabb járadékelmélet.
10. Magyarság, 1923. június 3. Földosztás, fajvédelem és radikalizmus.
11. Népszava, 1923. október 12.
12. Nemzetgyűlési Napló, 1922--26. XVIII. k. 64. 64.
13. Népszava, 1923. október 9.
14. Népszava, 1923. november 18.
15. Világ, 1923. május 29.
16. Világ, 1923. december 18.
17. Világ, 1923. augusztus 31. és szeptember 5.
18. Lengyel--Vidor: Nemzetgyűlési Almanach. 1922--1927. Bp., 1922. 55.
19. Világ, 1923. szeptember 6. Beszélgetés Eöry Szabó Dezsővel.
20. Világ, 1923. október 18.
21. Világ, 1923. szeptember 7. Nagyatádi Szabó István nyilatkozata a novella tárgyalásáról.
22. Magyar Iörvénytar, 1924. évi törvénycikkek. Bp., 1925. 80.
23. Uo.
24. Világ, 1923. szeptember 6.
25. Nemzetgyűlési Napló, 1922--26. XVII. k. 222.
26. Nemzetgyűlési Napló, 1922--26. XVII. k. 226.
27. Nemzetgyűlési Napló, 1922--26. XVII. k. 224.
28. Uo.

29. Uo. 225.
30. Magyar Törvénytár 1924. évi törvénycikkek, Bp., 1925. 80.
31. Nemzetgyűlési Napló, 1922--26. XVII. k. 278.
32. Uo. 280.
33. Szakács Andor jogász, a Friedrich kormány sajtófőnöke. Az egységes párt megalakulása után csatlakozott a Herczegh Sándor--Mohácsy Lajos vezetése alatt álló 48-as kisgazda párthoz. A békési kerületben szerzett mandátumot. Lengyel--Vidor: Nemzetgyűlési Almanach 1922--27. Bp., 1922. 175.
34. Nemzetgyűlési Napló, 1922--26. XVII. k. 291.
35. Nemzetgyűlési Napló, 1922--26. XVII. k. 338.
36. Dénes István ügyvéd 1921-ben még a Teleki kormány idején hozta létre a Nemzeti- vagy más néven Magyarországi Munkáspártot, melynek elnökeként 1922-ben a Tótkomlói kerület képviselője lett. Lengyel--Vidor: Nemzetgyűlési Almanach 1922--27. Bp., 1922. 50.
37. Nemzetgyűlési Napló, 1922--26. XVII. k. 400.
38. Nemzetgyűlési Napló, 1922--26. XVII. k. 416.
39. Nemzetgyűlési Napló, 1922--26. XVII. k. 441.
40. Nemzetgyűlési Napló, 1922--26. XVIII. k. 23.
41. Uo. 26.
42. Nemzetgyűlési Napló, 1922--26. XVIII. k. 47--57.
43. Nemzetgyűlési Napló, 1922--26. XVII. k. 356.
44. Nemzetgyűlési Napló, 1922--26. XVII. k. 362.
45. Nemzetgyűlési Napló, 1922--26. XVII. k. 432.
46. Nemzetgyűlési Napló, 1922--26. XVIII. k. 58.
47. Nemzetgyűlési Napló, 1922--26. XVIII. k. 123.
48. Magyar Törvénytár 1924. évi törvények Bp., 1925. 85.
49. Nemzetgyűlési Napló, 1922--26. XX. k. 104.
50. Nemzetgyűlési Napló, 1922--26. XX. k. 111.
51. Magyar Törvénytár 1924. évi törvények. Bp., 1925. 86.
52. Nemzetgyűlési Napló, 1922--26. XXVI. k. 128.
53. Nemzetgyűlési Napló, 1922--26. XX. k. 126. Farkas István felszólalása
54. Nemzetgyűlési Napló, 1922--26. XX. k. 137.
55. Uo. 138.
56. Nemzetgyűlési Napló, 1922--26. XX. k. 263.

57. Magyar Törvénytár, 1924. évi törvények, Bp., 1925. 98.
58. Magyar Törvénytár, 1924. évi törvények, Bp., 1925.98.
59. Nemzetgyűlési Napló, 1922--26. XX. k. 334.
60. Nemzetgyűlési Napló, 1922--26. XX. k. 420.
61. Magyar Törvénytár, 1924. évi törvények, Bp., 1925. 103.
62. Nemzetgyűlési Napló, 1922--26. XX. k. 424.
63. Nemzetgyűlési Napló, 1922--26. XX. k. 421.
64. Nemzetgyűlési Napló, 1922--26. XX. k. 481.
65. Nemzetgyűlési Napló, 1922--26. XX. k. 510.
66. Az 1922. évi június 16-ára összehívott nemzetgyűlés irományai, IX. k. Bp., 1924. 234. 407. sz. irat.
67. Nemzetgyűlési irományok, 1922--26. IX. k. Bp., 1924. 292. 420-as számú irat.
68. Népszava, 1924. március 30.
69. 1924. évi VII. tc. A földbirtok helyesebb megosztását szabályozó rendelkezésekről szóló 1920. XXXVI. tc. kiegészítéséről. Magyar Törvénytár, 1924. évi törvénycikkek, Bp., 1925. 80--111.

Resümee: Umstände der Entstehung der Bodenreformnovelle (Gesetzartikel VII. vom Jahre 1924)

Die im Jahre 1920 gewählte Nationalversammlung empfing im Dezember 1920 ein Bodengesetz, das István Nagyatádi Szabó der Ackerbauminister unterbreitete, welches möglich machte, damit man die außerordentlich unberhältnismäßige Besitzteilung für die Bauernschaft verändert. Bis Ende 1922 geschah aber praktisch nichts, weil die die Besitzer unterstützende Komitatsadministration und das Landesgrundbesitz-ordnende Gericht sabotierten den Vollzug des Gesetzes. Im Sommer 1923 unterbreitete Nagyatádi Szabó für die Beschleunigung des Gesetzes den sogenannten Bodenreformnovelle-Gesetzvorschlag, den die Nationalversammlung nach mehr als halbjähriger bewußter Verzögerung im März 1924 zum Gesetz erhoben hat. Das Studium zeigt den bitteren Weg der Entstehung des Gesetzes vor.